

TÜRK TIP DİZİNİ KRİTERLERİNE ÖNERİLER*

M. Mustafa ALDUR

Türk Tıp Dizininin temel [yada başlangıç] felsefesinin, “NLM'de var neden bizde olmasın!” kolaycılığından kaynaklanmadığı, belirli bilimsel/ulusal gereksinimlerden doğduğu ve gelişimini bu yönde devam ettirdiği açıktır. Bu gereksinimler sağlık bilimleri özelinde ülkemizde üretilen bilimin gelecek kuşaklara ve/veya konuyla ilgili diğer araştırmacılara sistematik bir biçimde aktarılması ihtiyacı, ulusal süreli yayınların (dergilerimizin) ve buna bağlı olarak akademik yükseltmelerde etkin öneme sahip ulusal yayınların nitelik bakımından bir takım kriterlerle iyileştirilmesinin sağlanması, Türkçe'nin ülkemiz için bilim dili olması noktasında gerekli özenin gösterilmesi şeklinde sıralanabilir. Uluslararası ölçekte ele alındığında, gayet mütevazı bütçe ve olanaklarla ilerlediği sanılan bu iyi niyetli ve yorucu uğraşın [TTD'nin], en azından kriterleri bakımından aksayan yönlerinin olabileceğinin farkında olmak ve bir erdem örneği göstererek böyle bir toplantıda “TTD Kriterlerine Öneriler” şeklinde bir panel başlığı saptamak da ayrıca takdire şayandır.

**(Bu yazı, ULAKBİM Türk Tıp Dizini Kurulu (TTDK) tarafından 8-9 Nisan 2005 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 3. Ulusal Sempozyumu için kaleme alınmıştır. Yazar, metin içerisinde yer alan tüm eleştiri ve önerilerini, bilimsel ve ulusal bir kaygı ile hareket ettiğinden şüphe duymadığı TTD için gelecekte dikkate alınabilecek yapıcı eleştiriler manzumesi şeklinde sunmak istemektedir. Eleştirinin, çoğu zaman yapılamı göz ardı etmeye çalışmak gayreti olarak algılanabildiği ülkemizde, böyle bir amacının bulunmadığını özellikle beyana ihtiyacı vardır.)*

Güncel kriterleri sağlayamaması veya sadece kriterleri sağlamaya yönelik yüzeysel ve yapay bir çaba içerisinde olmaması nedeni ile dergisi [Neuroanatomy] TTD içerisinde indekslenemeyen bir Teknik Editör olarak yazarın temel görüşü, süreli yayınların bilimsel kalitelerinin subjektif bazı kriterlere uygunlukla test edilmelerinin mümkün olmadığı en azından olağanüstü zor olduğu yönündedir. Bu husus, yazının “TTD Kriterlerine Eleştirel Bakış” başlığı altında detaylı bir biçimde ele alınarak örneklenmektedir. Temel itiraz, şekilsel kriterlerin varlığına olup, bilimsel içeriğin çoğu zaman bu şekli uygunsuzluk nedeni ile kapsam dışı tutulabilmesinedir. Elbette öneriler olmaksızın, sadece eleştiride bulunmak sorunun çözümüne kayda değer bir katkı sağlamaya yetmeyecektir. Bu göz önünde bulundurularak, yazının son bölümü çözüme yönelik pragmatik önerilere ayrılmıştır.

TTD ve ULAKBİM Dokümantasyon Hizmetlerine Genel Eleştirel bir Bakış

Bu başlık altında cevap aranması gerekli temel soru, TTD'nin akreditasyona mı yoksa dokümantasyona mı yönelik olması gerektiğidir. Kolay cevap her ikisi de olabilir. Ancak kolay cevap her zaman doğru cevap olmayabilir. National Library of Medicine (NLM) tarafından geliştirilen Index Medicus ve onun elektronik arayüzü olan PubMed [1] örneği incelendiğinde doğru cevabın akreditasyon olduğu, dokümantasyonun ise akreditasyona gerek duyulmaksızın her derginin hakettiği bir süreç olarak belirlediği şeklindedir. NLM [2] çatısı altında yer alan iki üniteden ilki LocatorPlus [3] olup, kitap, dergi yada görsel ve işitsel tüm NLM materyalini dökümente etmekte ve kullanıcılara ulaşabilecekleri bir katalog halinde sunmaktadır. Yani bir dergi Index Medicus (IM) tarafından taranmasa bile, LocatorPlus tarafından ulaşılabilen kütüphane arşivlerine alınmaktadır. Ülkemiz örneğinde, ULAKBİM kütüphanesine sağlık bilimleri ile ilgili ulusal dergilerin arşivlenmek üzere kabul edilmesinde bile TTD kriterlerinin aranması bu durumla çelişen bir gerçektir. Bu konu değeri zaman

içerisinde anlaşılabilir bir yazının, sadece yayınlandığı dergi TTD kriterlerine uymadığı için arşivlenemiyor olması riskini doğurabilir. ULAKBİM kütüphanesinin kapılarının, TTD kriterleri aranmaksızın tüm biyomedikal dergilere açılması, ulusal süreli yayıncılığımızın dokümantasyonu sorununu büyük ölçüde gidermiş olacaktır.

TTD'nin halihazırda akreditasyon temelli bir dizin oluşuna bağlı olarak bilimsel içeriğin değerlendirilmesi sorununu doğmaktadır. Süreli yayınların bilimsel içeriklerinin şekilsel bazı kriterlerle değerlendirilmesinin güçlüğünü bir kez daha vurgulayarak belirtmekte yarar vardır ki, bu konuda çözüm Index Medicus örneğinde olduğu gibi bir Kaynak Seçim Teknik Değerlendirme Kurulu (KSTDK) oluşturulması ile mümkün görülmektedir. Bu kurul, süreli yayının sadece belirli şekilsel kriterleri sağlayıp sağlamadığı noktasında değil, listelenmek üzere başvuran derginin bilimsel içeriğinin yetkinliği konusunda da bir hüküm verebilecek genişlik ve yetkide olmalıdır. Öte yandan örnek alındığı Index Medicus Literature Selection Technical Review Committee (LSTRC) örneğinde olduğu gibi belirli periyotlarla yenilenen ve konusunda uzman geniş bir akademik ve teknik üye kitlesine sahip olmalıdır.

TTD Kriterlerine Eleştirel Bakış

Yazının bu bölümünde TTD için dergi seçiminde kullanılan kriterlerin aksayan yönleri örneklerle ele alınacaktır. Bu değerlendirme için temel alınan kriterler 2005 yılı için öngörülen kriterler olup, TTDK'nun web sitesinden [4] alınmıştır. ***Düzenli aralıklarla yayınlanmak.*** Derginin süreli yayıncılığa verdiği önemi değerlendirmek için konulmuş bir kriter gibi görünmektedir. Ancak Science Citation Index'e (SCI) giren kimi dergilerde (AAPS PHARMSCI | Irregular | ISSN: 1522-1059 | AMER ASSOC PHARMACEUTICAL SCIENTISTS örneğinde olduğu gibi) derginin *irregüler* yayınlanıyor olması bile dizinlenmesine engel teşkil etmemektedir [5].

Yılda en az üç sayı basılması. Bu kriterin süreli yayının hangi niteliğini test etmeye yönelik olduğu ve neden sayının örneğin 2 yada 12 olmadığı anlaşılabilmiş değildir. Öte yandan yine SCI kapsamında pek çok derginin *annual* olarak basıldığı ve buna rağmen indekslendiği gözlemlenmektedir. Tersine çok daha sık bir biçimde *semimonthly* basılan örneklerde siktir. Örnek olarak ADVANCES IN PAIN RESEARCH AND THERAPY | Annual | ISSN: 0146-0722 | LIPPINCOTT WILLIAMS & WILKINS verilebilir [5].

Araştırma makalesi sayısının toplam makale sayısının en az yarısı olması. Bu kriterin ardında, bir süreli yayının içerdiği araştırma makalesi sayısının göreceli fazlalığının, süreli yayının kalitesini yükselteceğine olan inanç sezilmektedir. Ancak bilimin temelinde gözlem ve yöntem, bunların doğal sonucu olarak olgu sunumu ve metodolojik çalışmalar da bulunmaktadır. SCI kapsamında sadece olgu sunumları yayınlayan süreli yayınların varlığı göz önünde bulundurulursa, bu kriterin işlerliği tartışılır hale gelmektedir. Örnek olarak SCI'dan NEUROCASE | Bimonthly | ISSN: 1355-4794 | SWETS ZEITLINGER PUBLISHERS verilebilir [5].

Derlemelerin dizinlenmemesi. Bilindiği üzere derlemeler, konunun uzmanlarınca kaleme alınan, ilgili disiplinin zor anlaşılır başlık ve sorularının güncel cevaplarını içeren, ilgili araştırmacılara zaman zaman cevap aramaları gereken soruların neler olması gerektiğini gösteren üst düzey yazılardır. Bilimsel dizinlerde haklı olarak yer almakta, hatta sadece bu tür yazılardan oluşan süreli yayınlar bulunmaktadır. SCI'de yer alan bu tür dergilere bir örnek ANNUAL REVIEW OF NEUROSCIENCE | Annual | ISSN: 0147-006X | ANNUAL REVIEWS olabilir [5]. Derginin etkinliğinin 30'lar civarında olması, derlemelerin bilimsel anlamda ne denli önemli olabildikleri konusunda bir fikir verebilir. Bu durum, derlemelerin dizinlenmemesine ilişkin kriterin işlerliğine gölge düşürmektedir.

Konu ve yazar dizini yayınlanması. Makalelerin konu başlığı, türü, yazar isimleri, özet, süreli yayın künyesi ve anahtar kelimeler gibi temel bazı nitelikleri dikkate alınarak oluşturulan bir elektronik veri tabanının varlığında, retrospektif tüm incelemelere ve raporlamalara yönelik her türlü bilginin çekilebilmesi olanağı nedeni ile böyle bir kriter geçerliliğini kaybedebileceği açıktır.

Elektronik dergilerde arama motoru bulunması. Bilindiği üzere arama motorları internetin vazgeçilmez bileşenleridir. Son zamanlarda Google gibi bazı gelişmiş arama motorlarının sadece elektronik bilimsel içeriği tarayan özel komponentler geliştirmelerine koşut olarak, bu kriter işlevselliğini yitirmektedir. PDF dosyaları da dahil olmak üzere, gelişmiş algoritmalar ile internet ortamında sunulan bilimsel elektronik içerik güvenilir bir biçimde zaten taranabilmektedir. Bunun en iyi örneği olan Google Scholar [6], arama mantığını bir adım ileri götürerek, elektronik bilimsel içeriğin referans kısımlarının atıflarını da listelemekte, her bir makalenin havuzda yer alan hangi makaleler tarafından atıfta bulunulduğunu da denetlemekte ve sunmaktadır.

Güncel TTD kriterleri dikkate alındığında, yurtdışında yayınlanan ve örnekler arasında sunulan çok sayıdaki bilimsel süreli yayının, SCI içerisinde yer almalarına rağmen TTD içerisinde dizinlenemeyecek olmaları, kriterlerin belirlenmesinde bir hata olabileceği, bir başka deyişle kriterlerin bilimsel içeriğe özgüllüğünün yetersizliği gerçeğinin altını çizmektedir. Bu yetersizlik, kriterlerin, konu, sayı ve niteliklerinin değiştirilmesi ile çözülebilecek bir problem gibi de görünmemektedir.

Geleceğe Yönelik Projeler ve TTD Kriterlerine Öneriler (Dış İndeks = Index Externus)

Bu noktaya kadar sıralanan sorunlara çözüm ne olabilir? Bunu biraz ulusal perspektifin dışına taşıp, uluslararası bir çözüm önerisi şeklinde hazırlamak ve